

Yhdyspinnat yhteiseksi mahdollisuudeksi – Selvitys lapsi-, nuoriso- ja perhepalveluiden toteuttamiseen liittyvistä yhdyspinnoista muuttuvassa toimintaympäristössä

Vuonna 2020 lasten ja perheiden sote-palvelut siirtyvät maakunnille ja sivistys- ja opetustoimi jäävät kuntiin. Maakunta- ja sote-uudistukset muuttavat organisaatioiden vastuita ja tehtäviä, jolloin syntyy uusia yhdyspintoja ja verkostoja. Selvityshenkilöiden mukaan tarvitaan toimintakulttuurin syvällistä muutosta, joka mahdollistaa eri professioiden, viranomaisten ja hallinnontasojen lapsen ja nuoren parhaaksi tekemän verkostomaisen yhteistyön. Tämä edellyttää lukuisia erilaisia toimia.

Selvityshenkilöt ovat kartoittaneet sivistys- ja sote-palveluiden yhdyspintoja ja tehneet 39 ehdotusta, joilla lapsi- ja perhelähtöisyys palveluissa varmistetaan uudistuvassa toimintaympäristössä. Esitykset koottiin viideksi kokonaisuudeksi: 1) Johtamisen rakenteet ja ohjaus, 2) Tieto ja innovaatiot, 3) Osaaminen, 4) Palvelujen kehittäminen sekä 5) lisäksi on esitys selvitysmiesten esitysten jalkauttamisesta. Esitysten lopuksi koottiin toimivia esimerkkejä yhdyspinnoilta.

1. Johtamisen rakenteita ja ohjausta koskevat esitykset liittyvät yhteisen kansallisen tahtotilan saamiseen, kuntien ja maakuntien yhteistyöhön sekä rahoitus- ja valtionosuusjärjestelmään.

Yhteinen kansallinen tahtotila

- Laaditaan vaalikausittain maan hallituksen toimesta kansallinen Lapsi- ja perhestrategia (LAPE-strategia) (1)
- Maan hallitus käsittelee lapsiin, nuoriin ja perheisiin liittyviä asiakokonaisuuksia LAPE-strategia-istunnoissaan vähintään kaksi kertaa vuodessa (2)
- Käynnistetään käytäntö, jossa opetus- ja kulttuuriministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön (sekä työ- ja elinkeinoministeriön) johtoryhmät käsittelevät LAPE-kokonaisuutta säännöllisesti yhdessä vähintään kaksi kertaa vuodessa (3)

Kuntien ja maakunnan yhteistyö

- Jokaiseen maakuntaan muodostetaan maakunnan ja kuntien yhteinen LAPE-yhteistyöryhmä viimeistään vuoden 2019 aikana osana maakuntalakiesityksen mukaista maakuntien ja kuntien neuvottelumenettelyä (4)
- Valtuustokausien alussa laadittaviin lakisääteisiin kuntien ja maakunnan strategioihin valmistellaan sisällytettäväksi yhteinen palvelu- ja hyvinvointilupaus (5)
- Maakunnan ja jokaisen kunnan on suositeltavaa tehdä yhteinen LAPE-sopimus, jossa käydään konkreettisesti läpi maakunnan ja kunkin kunnan väliset keskeisimmät yhteistyö-, työnjako- ja resurssikysymykset (6)
- Kuntien ja maakuntien tulee yhteistyönä kartoittaa maakunta- ja sote-uudistukseen liittyvät tilatarpeiden muutokset ja luoda yhteinen tilastrategia (7)
- Kuntaliitto ja opetus- ja kulttuuriministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö keräävät hyviä kokemuksia uusista neuvola-, päiväkotij- ja koulu kirjastokonsepteista, joita voitaisiin hyödyntää tulevaisuuden kiinteistöjen suunnittelussa (8)

Rahoitus- ja valtionosuusjärjestelmän kehittäminen

- Kuntien valtionosuusjärjestelmän ja maakuntien rahoitusjärjestelmän tulevassa uudistamisessa selvitetään saatujen kokemusten pohjalta, onko tarpeen ja millä tavalla kannustaa kuntia ja maakuntia myös tätä kautta yhdyspinnat ylittävään toimintaan lasten, nuorten ja perheiden palvelujen rahoittamisessa, budjetoinnissa ja ennaltaehkäisevässä työssä (9)

3. Tieto ja innovaatiot -kokonaisuus sisältää esitykset tiedolla johtamisen vahvistamiseen ja yhdyspintainnovaatioiden edistämiseen.

Tiedolla johtaminen

- Saumaton tiedonvaihto ja yhtenäinen LAPE-tieto tulee saada yhteiseksi valtakunnalliseksi tahtotilaksi. Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö (ITLA:n) toimintaa tulisi harkita suunnattavaksi osaltaan tukemaan yhteisen valtakunnallisen tietopohjan rakentumista. Myös lainsäädäntöä tulee kyetä uudistamaan tukemaan LAPE-palveluiden yhteistä tiedonhallintaa (10)
- Maakunnilla ja kunnilla tulisi olla käytössään tietojärjestelmä tai tietojärjestelmiä integroiva alusta, joka mahdollistaisi lapsen yksilöllisen opetussuunnitelman, koulussa annettavan psykososiaalisen tuen, terveydenhuollon kuntoutussuunnitelman ja/tai lastensuojelun näihin liittyvien interventioiden koordinoinnin (11)
- Eri ammattilaisten välisen tiedon kulun, salassapidon sekä yhteistyövelvoitteiden sisältöjä tulee selventää, lyhyellä aikavälillä tuottamalla eri ammattiryhmille suunnattuja koulutuksia ja verkkokursseja aiheesta ja pidemmällä aikavälillä uudistamalla lainsäädäntöä yksiselitteisemmäksi (12)
- Kuntien ja maakuntien eri toimijoiden tulee hyödyntää ja kehittää yhteistä tietopohjaa. LAPE-palveluiden tiedolla johtamiselle onkin kunkin maakunnan alueella luotava hyvät edellytykset yhteisellä tietopohjalla, jotka tulee rakentaa niin, että se mahdollistaa valtakunnallisen vertailtavuuden ja kokonaiskuvan muodostamisen (13)
- LAPE-palveluiden kokonaisuuden kustannusten seuraamiseksi alueilla tulee kerätä lasten ja nuorten kustannukset yhteen sekä sote- että sivistyspalveluista ja näitä tulee seurata yhdessä kunta-maakunta -mallissa (lapsibudjetointi). Näin kertyvä tieto tulee koota yhteen valtakunnallisesti niin, että ministeriöiden tasolla voidaan seurata lasten ja nuorten palvelujen kustannuksia kokonaisuutena (sote, varhaiskasvatus, koulut, kulttuuri) alueittain (14)
- LAPE-näkökulma tulee sisällyttää toiminnanohjauksen ja päätöksenteon tieto- ja seuranta-aineistoihin, joihin nojaten toimintaa suunnataan. Olennaista on varmistaa seuraava elementin toteutuminen:
  - Maakunnan tulee tehdä yhteinen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma.
  - Maakunnan on sisällytettävä hyvinvointikertomukseen lasten ja nuorten osuus.
  - Lapsivaikutusten arvioinnin tulee olla kattavaa (15)
- Asiakkaalla olevan tiedon paremmaksi hyödyntämiseksi palveluissa ja päätöksenteossa tulee edistää muun muassa erilaisia suoran vaikuttamisen ja yhteiskehittämisen muotoja. Uusia hallinnon rakenteita luotaessa tulee myös maakunnissa varmistaa selkeät roolit lasten parlamenteille, nuorisovaltuustoille ja muille osallisuuden muodoille, jotka varmistavat, että lasten ääni tulee kuuluviin (16)
- LAPE-palveluiden kehittämisessä on otettava huomioon asiakkaan muuttuva rooli, ihmisten oman vastuun kasvattaminen ja järjestelmien tuominen asiakkaiden ulottuville. Tämä edellyttää, että asiakkaan vuorovaikutteista pääsyä ja päivitysmahdollisuutta omiin tietoihinsa edistetään (omadata) (17)
- Uusimman tutkimustiedon hyödyntämistä käytännön työssä ja päätöksenteossa on edistettävä. Tiedon hyödyntämisen ja tiedolla johtamisen tueksi tarvitaan myös lisää tutkimustietoa. Muun muassa ymmärrys monien ongelmien juurisyistä ja palveluiden vaikuttavuudesta on vajavaista ja siitä tarvittaisiin lisää tutkittua tietoa toiminnan tueksi (18)
- Tekoälyä ja robotiikkaa on perusteltua kokeilla pilottimuotoisesti LAPE-palveluissa. Jatkoselvityksellä voitaisiin tunnistaa palvelut, joissa kokeilusta olisi suurin hyöty (19)

Yhdyspintainnovaatioiden edistäminen

- Yhdyspintainnovaatiot ja vaikuttavien käytäntöjen levittäminen olisi hyvä huomioida jatkossa ITLA:n tutkimus-, kokeilu- ja kehittämishankkeissa sekä muutoinkin kansallisessa T&K&I-toiminnassa (20)

4. Osaamista koskevat esitykset liittyvät uudistuvien osaamistarpeisiin vastaamiseen ja yhdyspinta-osaamisen vahvistamiseen kunta- ja maakuntatasolla.

osaamistarpeisiin vastaaminen

- Yleisessä sosiaali- ja terveydenhuollon ja sivistyspalveluiden henkilöstön koulutuksessa tulee vahvistaa erityisesti LAPE-kokonaisuuden tuntemusta, uusien toiminta- ja palvelumuotojen osaamista, taitoa perheen kohtaamiseen sekä kykyä tunnistaa tuen tarve. Toteutus voi osin tapahtua esimerkiksi täydennyskoulutuksena (21)
- On tunnistettava yhdyspinnoilla ja useita eri palveluja käyttävien lapsiperheiden kanssa toimivat kriittiset ammattiryhmät, kuten palveluohjaajat, joita on koulutettava riittävä määrä kullekin alueelle (22)
- Perustutkintoja on kehitettävä huomioimaan uudet osaamistarpeet (ks. edellä). Opintoihin on sisällytettävä eri ammattiryhmien yhteisiä LAPE-moduuleja esimerkiksi ilmiöperusteisesti toteuttaen. Moniammatillisen työskentelyn oppimiselle jo perustutkintovaiheessa tulee luoda nykyistä paremmat edellytykset uudistamalla oppimisympäristöjä ja työssä oppimista. Tulee myös arvioida, edellyttääkö tavoiteltu toimintamalli jopa kokonaan uusia ammatteja tai vähintään uusia koulutusmoduuleja olemassa oleviin tutkintoihin (23)

Yhdyspintaosaamisen vahvistaminen kunta- ja maakuntatasolla

- Toteutetaan 18 maakunnassa ”LAPE-Akatemiat” vuosien 2018–2020 aikana (24)
- ”LAPE-Akatemioiden” sisällön suunnittelun tueksi olisi syytä koota ao. ministeriöiden ja muiden valtakunnallisten tahojen tukiryhmä sekä valmistella tarvittavaa aineistoa (25)
- Jo käynnissä olevassa valtakunnallisessa Muutosjohdon akatemiassa on myös tarpeen käsitellä lasten, nuorten ja perheiden palveluihin ja yhdyspintaosaamisen vahvistamiseen liittyviä teemoja (26)

5. Palvelujen kehittämistä koskevat esitykset käsittelevät integroitujen joustavien palvelujen saamista, vaativan ja erityisen tuen, lastensuojelun, mielenterveyspalvelujen ja harvinaisten sairauksien hoitoa sekä ohjaamon toiminnan kehittämistä.

Integroidut joustavat palvelut kaikille

- Sote- ja maakuntauudistusta koskevan lainsäädännön jatkovalmistelussa tulisi vielä arvioida voitaisiinko kuntien ja maakuntien yhteisillä päätöksillä sopia opiskeluhuollossa alueelle toimiva malli, ja jossa opiskeluhuollon integroidun moniammatillisen työskentelyn turvaamiseksi ja kehittämiseksi kunnat voisivat tuottaa palveluja maakunnalle ja vastaavasti maakunta kunnille (27)
- Esitetään harkittavaksi, että muutettaisiin valtioneuvoston asetusta 338/2011 neuvolatoiminnasta ja opiskeluterveydenhuollosta siten, että myös kouluterveydenhuollossa olisi kirjattu nykyistä selkeämmin myös ongelmien hoitamisen mahdollisuus samoin kuin asetuksen 4 luvussa opiskeluterveydenhuollossa (28)

Vaativa erityinen tuki

- Selvityshenkilöt pitävät perusteltuina vaativan erityisen tuen kehittämisryhmän (opetus- ja kulttuuriministeriö 34/2017) ehdotusten toteuttamista ja esittävät, että tätä edistämään
  - Perustetaan opetus- ja kulttuuriministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön ja kuntaliito yhteinen valtakunnallinen ohjaus- ja seurantar ryhmä (29)

Lastensuojelu

- Turvataan lastensuojelun laaja-alaisuus lainsäädännössä jatkossakin siten, että siihen liittyvät velvoitteet koskevat tarvittavilta osin sekä maakuntia että kuntia. Tämä tulee huomioida valmisteltaessa muutoksia sote- ja maakuntauudistuksen edellyttämään sisältölainsäädäntöön, kuten lastensuojelu-, sosiaalihuolto- ja varhaiskasvatustalakiin (30)

- Varmistetaan johdon ja esimiestason koulutuksin varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen esimiesten tuki lastensuojeluun liittyvään yhteistyöhön ja henkilöstön sitoutuminen ja riittävä osaaminen. Salassapidon ja yhteistyövelvoitteiden osalta tarvitaan jatkuvaa osaamisen päivittämistä valmiuksien ylläpitämiseksi (31)
- Kunnat ja maakunta suunnittelevat yhteistyössä uusien menetelmien käyttöönottoa. Uusia moniammatillisia psykososiaalisia työmuotoja levitetään OT-keskusten ja yliopistosairaaloita ylläpitävien maakuntien koordinoimana (esim. Lapsiin kohdistuvan väkivallan tunnistamisen työvälineet) (32)

Mielenterveys

- Varmistetaan sosiaali- ja terveysministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön yhteisellä ohjauksella opiskeluhuollon kehittämistä lasten ja nuorten mielenterveysongelmien kanssa työskentelyssä. Vahvistetaan moniammatillista työskentelyä muun muassa vanhemmuustaitojen vahvistamisessa ja kehitetään lyhyitä hoitointerventioita osana opiskeluhoitoa (33)
- Varmistetaan valtakunnallisella ohjauksella lastensuojelun sekä lastenpsykiatrian ja nuorisopsykiatrian koordinoitua kehittämistä maakuntien sosiaali- ja terveyspalveluissa yhteistyössä myös kuntien sivistystoimen kanssa (34)
- Edistetään ja varmistetaan valtakunnallisesti laadukkaiden psykososiaalisten interventioiden käyttöönottoa kaikissa maakunnissa sekä sosiaali- ja terveydenhuollossa että opiskeluhoollossa yhteistyössä ITLAn ja muiden toimijoiden kanssa (35)

Harvinaiset sairaudet ja muut erityistilanteet

- Viidellä OT-keskuksella ja niiden alueella toimivien maakuntien ja kuntien yhteisellä (kohdan 2.2.2) yhteistyöryhmillä ja alueellisilla vaativan erityisen tuen verkostoilla tulee olla koordinaatiosuunnitelma, jolla varmistetaan harvinaisiin sairauksiin, vammaisuuteen, sairaalaopetukseen, ja valtion tai kuntien erityiskouluihin liittyvä koordinaatio niin, että varmistetaan opetuksen, vaativan tuen sekä vaativien erityispalveluiden saatavuus alueellisesti, kielellisesti ja aiheuttamatta toimintojen koordinoimattomuudella kasvuikäisten tarpeetonta irrottamista perheidensä arjesta (36)

Ohjaamot

- Selvityshenkilöt pitävät ohjaamotoiminnan jatkon turvaamista tärkeänä. Olennaisinta ei ole ohjaamoiden vakiinnuttaminen institutionaalisenä uutena rakenteena, vaan viranomaisten verkostomainen käyttäjälähtöinen toiminnan organisoiminen, jossa ovat mukana maakunta, kunnat ja KELA (37)
- Ohjaamo-toiminta tulee suunnitella maakuntien ja kuntien sekä KELAn yhteistyönä maakuntien valmistelutyössä. Onnistunut Ohjaamo-toiminta tarvitsee kuntien ja maakuntien yhteistä tahtotilaa, jotta toiminnalle löytyy sekä eri viranomaisten yhteistoimintaa edistävät toimitilat että maakunnan alueella riittävän hyvin saavutettavissa olevat fyysiset asioimispisteet (38)

6. Selvityshenkilöiden ehdotusten ”jalkauttamisesta”

- Ehdotusten jalkauttamiseksi yksi vaihtoehto olisi valmistella puitelaki lasten, nuorten ja perheiden palvelu- ja tehtäväkokonaisuuksien yhteensovittamisesta valtakunnallisella tasolla sekä maakuntien ja kuntien kesken (39)

Esitysosan lopussa on joitakin toimivia esimerkkejä yhdyspinnoilta, joissa lasten, nuorten ja perheiden palveluja on koottu kokonaisuudeksi sekä palvelut ja tuki tuotettu helposti läheltä tai verkosta saatavaksi.

Lähde:

Olli-Pekka Heinonen, Anna-Kaisa Ikonen, Matti Kaivosoja & Timo Reina: **YHDYSPINNAT YHTEISEKSI MAHDOLLISUUDEKSI**: Selvitys lapsi-, nuoriso- ja perhepalveluiden toteuttamiseen liittyvistä yhdyspinnoista muuttuvassa toimintaympäristössä. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 8/2018

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160555/LAPE-loppuraportti_FINAL.pdf?sequence=1&isAllowed=y